

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

СУХАРИНА АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 316.75+140.8

ПРИНЦИПИ СПІВВІДНОШЕННЯ НАУКОВОГО ТА ІДЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ
У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: доктор політичних наук, доцент
Шипунов Геннадій Володимирович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
в. о. завідувача кафедри теорії та історії політичної науки

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Андрущенко Тетяна Вікторівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри політичної психології та
міжнародних відносин

доктор політичних наук, професор
Круглашов Анатолій Миколайович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри політології та державного управління

Захист відбудеться «12» березня 2021 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 35.051.17 за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301. тел. (032) 239-44-62.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий " " лютого 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

 В. В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність обраної теми. Однією з основних вимог реалізації політики в сучасних демократичних режимах є її заснування на доказах та раціональності. Широко використовується термін «Evidence-based policy», що не має точного українського відповідника, а загалом означає таку політику (в розумінні policy), яка реалізується лише на основі доведених фактів та доказів, на відміну від емоцій чи суб'єктивних переконань. Можна стверджувати, що така практика є вимогою часу для таких складних систем як суспільство, оскільки ризики та потенційні загрози, у випадку неякісного ведення політики, можуть бути катастрофічними.

Ситуація в Україні стосовно реалізації державної політики на основі раціональних даних характеризується низкою проблем. Перша з них – фінансування досліджень політики та наукової діяльності. У частині 2, статті 48 Закону України про «Про наукову і науково-технічну діяльність» йдеться: «Держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% валового внутрішнього продукту України». Натомість, в Україні цей показник становить близько 0,5% від ВВП. Існує кореляція між рівнем економічного розвитку країни та величиною витрат на наукові дослідження. І хоч кореляція не означає причинності, логічним є припущення про наявність стійкого зв'язку між цими змінними.

Підхід, який передбачає реалізацію політики, яка заснована виключно на фактах та доказах бере початок з медицини. Розуміння того, що будь-яка дія, яка може так чи інакше вплинути на об'єкт, має бути заснована не на особистих вподобаннях чи преференціях, а на фактах, є критично важливим в контексті людського життя. «Доказова медицина» сформувалась методом експериментів, спроб і помилок, і довела свою ефективність на практиці. Відповідно, ефективність такого підходу і була перенесена на інші сфери, в тому числі і на політичну.

Специфіка соціальних відносин має інакший характер ніж об'єктивна реальність. Не завжди однозначно можна інтерпретувати причинно-наслідкові зв'язки та те, які стимули спричиняють ту чи іншу реакцію. Політика, чи загалом відносини в соціумі, стосуються скоріше не об'єктивної реальності, а нашого ставлення і розуміння цієї реальності. Важливо, що наше ставлення до реальності, та її осмислення не завжди відображає реальну картину.

Саме тому нам варто прагнути до максимально якісного рівня досліджень у політичній науці, на основі якої і приймаються важливі публічні рішення. Відповідно, є актуальним і порушується питання про те, наскільки об'єктивною може бути сама наука, та, зокрема, наука про політику.

Відповідно, постає проблема наявності досліджень взаємного впливу науки про політику з політичною ідеологією. Хоча існують дослідження, які намагаються показати ці процеси, проблема настільки широка, що стан досліджень на даний момент абсолютно її не вичерпують, особливо в контексті формування категорій політичної науки, а також специфіки використання нею науково доведених і раціонально осмислених явищ для виправдання і самовідтворення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теорії та історії політичної науки філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка у межах комплексної науково-дослідної теми «Політичні аспекти безпеки особи в контексті формування нових регіональних систем безпеки: індикатори та інституційні принципи й механізми гарантування», номер державної реєстрації 0117 U001398.

Мета і завдання дослідження. *Мета* – визначити та проаналізувати принципи та критерії, на основі яких можна здійснювати розподіл знання в політичній науці на власне наукове та ідеологічне.

Визначена мета зумовлює необхідність виконання наступних *завдань*:

- простежити стан дослідження питання впливу ідеологічних передумов на наукову сферу, визначити, наскільки об'єктивним може бути соціальне пізнання і факти соціальної реальності.

- проаналізувати теоретико-методологічні підходи до визначення ролі наукових та ідеологічних компонентів у політичній науці, обрати найбільш перспективні напрямки подальших досліджень.

- сформуувати належний тип аналізу типів наукового та ідеологічного світогляду та їхнього взаємовпливу на основі антропологічного мікропідходу.

- виокремити способи взаємодії суб'єктивного та об'єктивного знання про політику, наочно показати цей процес на прикладі політичних категорій. Продемонструвати відмінності у трактуванні терміну державна ідеологія в різних типах політичних режимів;

- проаналізувати процес трансформації ідеологічного на пострадянському просторі та зміну його впливу на науку, зокрема під час російсько-української війни.

Об'єкт дослідження – особливості наукового та ідеологічного знання.

Предмет дослідження – сутність, співвідношення, особливості і специфіка взаємозв'язку наукового й ідеологічного знання в політичній науці та світоглядних установах людей.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають напрацювання теоретиків філософії науки і дослідників політичної ідеології, таких як К. Маркс, К. Поппер, К. Мангайм, Т. Кун, І. Лакатос. Крім цього, використано принципи антропологічного та системного підходів. Специфіка дисертаційної роботи зумовлює проведення міждисциплінарного дослідження. Зокрема у частині дисертаційної роботи стосовно сучасного стану впливу ідеологічних факторів на аналітичні та наукові дослідження використано метод анкетного експертного інтерв'ю представників органів влади та неурядових аналітичних центрів. Результати опитування оброблялись методами кількісними методами описової статистики.

При написанні дисертації також використано загальнонаукові (дедукція, індукція, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування та метод аналогій) та спеціальні методи дослідження (структурно-функціональний, історичний та метод експертних оцінок).

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена наступними положеннями

Зокрема, вперше:

- виокремлено загальні принципи (основи) взаємовідносин наукового та ідеологічного знання в політичній науці. В рамках цих принципів запропоновані критерії (незалежні змінні) визначення такої оцінки. До загальних принципів можна віднести: 1) Принцип ситуативності. Йдеться про політичну ситуацію, в яких існують наука та ідеологія. Продемонстровано існування кореляції між типом політичного режиму і ступенем впливу ідеології на політичну науку. Чим більш авторитарний режим – тим більшим є вплив на наукові дослідження. Застосовуючи цей принцип, можна виокремити критерії оцінки політичного режиму, стану свободи слова тощо; 2) Принцип особливостей наукового середовища. Характеристики наукового середовища. Йдеться про такі критерії як традиції школи, наявність рецензування тощо; 3) Принцип мультидисциплінарності. Передовсім, це стосується типу наукової дисципліни, звідки привнесені знання. Політичні науки є неоднорідними і черпають знання про дійсність з інших дисциплін. Чим більш знання стає «людиноцентричним», тим більше можливості впливу ідеологічних передумов. Додатково виокремлюємо критерії типу наукової дисципліни, операціоналізацію тощо; 4) Принцип матеріальної залежності досліджень. Тип фінансування досліджень політики впливає як безпосередньо (в рамках цензури і вимог донора), так і опосередковано (внаслідок оголошення проектів досліджень, які цікавлять замовника). Тут потрібно використовувати такі критерії: джерело фінансування, вимоги донорів та ступінь залежності від фінансового суб'єкта; 5) Принцип індивідуальних характеристик дослідника. Світоглядна призма людини впливає на вибір досліджуваних тем, методології та частково результатів. Існують статистичні підтвердження відмінностей результатів дослідження різних проблем науковцями, які мають відмінні ідеологічні установки. В межах цього принципу варто виокремлювати критерії ідеології автора досліджень; наявності відмінних когнітивних упереджень тощо.

- запропоновано методологічну модель розгляду взаємопроникнення політичної ідеології та науки на основі антропологічного підходу порівняння елементів світоглядів. Мікрорівень, яким виступає людська свідомість, є мозаїчним. Залежно від людини та умов її проживання, співвідношення елементів світогляду є різним з переважанням окремих елементів. Так, у свідомості людини можуть співіснувати міфологічні, релігійні, наукові та ідеологічні компоненти. Протиріччя між цими елементами людина не помічає, натомість вважає свої погляди цілісними і несуперечливими. Науковий світогляд завжди має обмежену сферу застосування та полягає переважно у частині обробки інформації отриманої ззовні, натомість поведінка та мотивація вчинків людини залежить часто від ідеологічних вподобань.

- типізовано специфіку впливу політичних ідеологій на політичну науку на прикладі політичних категорій та методологічних принципів. Для аналізу було обрано категорії «демократія» та «держава». Продемонстровано характер та способи впливу, зокрема, безпосередній вплив, а також опосередкований – шляхом творення

соціальної реальності, яка стає об'єктом розгляду соціальних дисциплін. Прямий вплив передбачає ідеологічні обмеження та вплив на дослідження, а опосередкований вплив – творення політичної реальності, яка стає предметом вивчення політичної науки. Розрізнення між таким впливом дозволяє структурувати політичну дискусію стосовно обмежень які накладені на конкретне дослідження політики (середовище, цензура та самоцензура, доміантні соціальні дискурси тощо) та власне вивчення соціальної реальності, яка стала можливою внаслідок існування ідеологій як явища.

- здійснено розгляд впливу процесів конфлікту на Донбасі та окупації Криму Російською Федерацією на політичну науку в контексті тем та способів дослідження. Внаслідок цього відображено посилення ідеологічного впливу на наукові дослідження у соціальних науках. Залежно від ідеологічних установок дослідника (або ж його афіліації до певної дослідницької чи аналітичної структури) існує відмінність у використанні термінології стосовно учасників бойових дій, назви самого конфлікту тощо. Також, конфлікт став каталізатором законодавчого обмеження окремих ідеологій (передовсім комуністичної), що також впливає на наукові дослідження.

Уточнено:

- розуміння методологічного антропологічного принципу розгляду співвідношення науки та ідеології. Наука та ідеологія розглядаються як ідейні комплекси, які лише абстрактно можуть існувати поза людським мисленням, але своє первинне існування вони знаходять в структурі думок та свідомості людини. Внаслідок цього ідеологічне знання фактично не існує поза межами свідомості, перетворюючись на абстракцію. Якщо продукти науки своїм вираженням мають здебільшого технології, то ідеологія перетворюється у мотиви та причини тих чи інших соціальних дій.

- розуміння політичної наукової теорії, її відмінностей просто від політичної теорії чи ідеологічної концепції. Уточнено відмінності між об'єктивним та суб'єктивним знанням про політику та способів їх отримання. Отримане розрізнення між двома типами взаємодії – ідеології та науки, а також ідеології в науці. Ідеологія в науці не може розглядатись як ще одна ідеологія, а скоріше як певні принципи організації і втілення процесу дослідження та опублікування результатів. Цим терміном часто описують критерії етики наукового співтовариства, завдань та цілей дослідників, однак це відмінний аспект дійсності.

- принципи співвідношення ідеологічного та наукового дискурсів у авторитарних та демократичних режимах. На цій основі виокремлена специфіка ідеологічного впливу на політичну науку залежно від умов організації політичного простору. Існує зв'язок між характеристиками політичного режиму, специфікою наукового середовища та ідеологічним впливом на науку. Навіть у демократичних режимах дослідження політики та пов'язаних сфер регламентовані формальними та неформальними обмеженнями, наприклад табуованими темами чи небажанням фінансувати певний тип досліджень. В авторитарних режимах такі обмеження стають формальними та звужуються до соціально прийнятних результатів.

Набули подальшого розгляду:

- методологія кількісних досліджень на основі масивів даних про вплив ідеологічних передумов на висновки досліджень. На основі останніх досліджень, які стосувались визначення статистично значущого впливу ідеологічних установок на наукові дослідження було розглянуто можливість застосування спільних підходів в різних галузях науки задля порівняння результатів можливих відхилень. При адаптації цих досліджень до вибраної методології було зроблено висновок про існування когнітивних упереджень, які впливають на процес дослідження, однак такий вплив, найчастіше, не є критичним.

- дослідження перспектив наближення політичної науки та загалом соціогуманітарних дисциплін до наукової строгості та чіткості природничих наук. Визначається, що політична наука сьогодні оперує великим масивом квантифікованих змінних, що, однак, не завжди є виправданим. Наприклад, похибки та довірчий інтервал у соціальних дослідженнях часто є надмірно оптимістичними і не враховують реальних проблем польового етапу дослідження. Водночас, квантифікація як процес є необхідною для політичної науки, тому що вона в майбутньому дозволить працювати з новими техніками обробки даних (як от машинне навчання), що на сьогодні фактично не застосовується в політичній науці.

- аналіз процесів деідеологізації та реідеологізації на території колишнього Радянського союзу після розпаду СРСР. Більш детально здійснено розгляд реідеологізаційних процесів в Україні та Росії. Розвиток таких процесів має спіралеподібний характер, а процеси ідеологізації та реідеологізації змінюють один одного. Так, на сьогодні можна зафіксувати зростання рівня впливу ідеології на дослідження, яке, однак, має не системний, а хаотичний характер.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Основні результати дисертації вдосконалюють понятійно-категоріальний апарат і методологію політичної науки в дослідженні ідеології та взаємного впливу ідеології та науки. Вони можуть використовуватися як методологічна база для основ формування публічної політики, у контексті відокремлення наукових фактів та ідейних позицій з яких можна реалізовувати той чи інший варіант політики.

Результати дослідження демонструють ненадійність великої кількості соціальних досліджень для прийняття зважених управлінських рішень. Внаслідок цього формується запит на встановлення мінімально прийнятних стандартів соціальних досліджень, які можуть використовуватись як критерії оцінки якості науково-аналітичного підґрунтя рішень публічної політики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації апробовано на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях, зокрема на міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна парадигма публічного управління» (жовтень 2019 року, м. Львів); п'ятих міжвузівських методологічних читань присвячених 100-річчю виходу першого тому «Сутінки Європи» Освальда Шпенглера. (жовтень 2018 року, м. Львів); звітній конференції філософського факультету (лютий 2017 року, м. Львів), четвертих міжвузівських методологічних читань «Політологія як наука про принципи, форми та способи здійснення людської

свободи» (жовтень 2017 року, м. Ворохта); під час круглого столу, присвяченого 2400-й річниці Арістотеля (листопад 2016 року, м. Львів).

Результати дослідження обговорювались на науково-методичних семінарах та засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 10 наукових публікацій, з яких 4 статті у фахових виданнях із політичних наук в Україні, 1 стаття в іноземному виданні, 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях різних рівнів (міжнародних, всеукраїнських, міжуніверситетських).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, висновків, чотирьох розділів та десяти підрозділів. Список використаних джерел складає 220 позицій. Загальний обсяг роботи 209 сторінок, з них – 173 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної тематики, визначено мету та завдання дослідження. Визначено та розкрито предмет, об'єкт, методологію та висвітлено методи, використані в процесі роботи. Окреслено наукову новизну, та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію, публікації, структуру й обсяг роботи.

У *першому розділі* «*Стан дослідження та основні підходи до концептуалізації наукового та ідеологічного в політичній науці*»

Розгляд запитання про співвідношення ідеології та науки потрібно розпочинати з моменту перших спроб наукового осмислення ідеології. Термін «ідеологія» був запропонований і введений в науковий обіг французьким мислителем епохи Французької революції А. де Трасі. Розуміючи ідеологію як «науку про ідеї», самі погляди А. де Трасі не знайшли належної підтримки серед інших дослідників того часу. Частина причин полягає у слабкому теоретичному інструментарії. Наука про ідеї виявилась аж ніяк не наукою, а скоріше спробою видати бажане за дійсне

Першою модерною, і, водночас, глибокою концепцією дослідження стала марксистська теорія. К. Маркс не тільки здійснив великий вплив на розвиток політичної та економічної теорії, але і заклав основні принципи сучасного розуміння ідеології

Серед класичних дослідників феномену ідеології і її взаємозв'язків з наукою, можна виокремити передовсім К. Маркса, К. Мангайма, Т. Парсонса, Р. Мертона, П. Бурдьє, Г. Маркузе, М. Горькаймера, Т. Адорно, К. Поппера, Ю. Габермаса, М. Фуко.

Справжнім проривом, а потім і тривалим методологічним стандартом в політичних науках стало застосування поведінкового (біхевіоралістського) підходу. Його також активно застосовували для дослідження ідеології. Американські політологи Р. Лейн та Ф. Конверс використовуючи поведінковий підхід

досліджують ідеологію на рівні масових переконань. В результаті дослідження вони доходять до висновків про невідповідність між переконаннями мас та еліт.

Найпопулярніша і найбільш аргументована позиція серед досліджень передбачає розуміння, що наука та ідеологія є антитезами, протилежностями, оскільки наука об'єктивно і безпристрасно вивчає реальність та історію, прагнучи знайти істину, керуючись об'єктивністю, неупередженістю та абстрагуючись від зовнішніх факторів впливу. Здебільшого її поділяли такі вчені як Т. Адорно, Г. Горкгаймер, К. Ленк, Р. Арон, К. Гірц, К. Поппер, П. Рікер, Ю. Габермас.

В сучасних дослідженнях питання пов'язаності ідеології і науки переважно стосується інструментальних вимірів впливу ідеології авторів на результати їх досліджень. Зазначеного підходу зокрема дотримувались А. Мейер, Д. Тост, Б. Остерхоф, Д. Бортун, О. Ейтан, Дж. Райт.

Серед українських дослідників ідеології ми можемо виокремити постаті В. Мельника, Л. Губерського, Т. Андрущенко, Г. Сімченко, В. Андрущенко, О. Донченко, В. Лісового, С. Кримського, В. Тарана, М. Круглашова, М. Слюсаревського, Л. Четверікової.

За підсумками дослідження історіографії дослідження сформовано висновок, що політичне поняття ідеології та його впливу на дослідження в абстрактних та природничих науках досліджено краще ніж на саму політичну науку. Наукові дослідження – які є частиною соціальної діяльності людини неминуче стикаються не тільки з питаннями етики чи моралі, але й з груповими та державними інтересами, ідейною регламентацією та політикою у найширшому її розумінні.

Низка досліджень говорить про те, що науковці, в тому числі і соціальні науковці, набагато менш схильні займати ліві політичні позиції. Водночас, найвагоміші дослідження ідеології в науці, її впливу на науку зроблені з лівих позицій, що є нетиповим для загальної картини. З цього можна зробити висновок, що велика частина науковців не до кінця усвідомлює ступінь і характер впливу ідей на власну соціальну групу, що, теоретично, може впливати на дослідницькі результати.

Водночас, на сьогодні практично не досліджено питання взаємовідносин наукових та ідеологічних компонентів у структурі свідомості людини. По суті, якщо наука, в принципі, може існувати поза свідомістю людей і навіть має своє матеріальне вираження, то ідеологія, по суті, не може існувати без людини, тому що перетвориться на елемент культурного твору, але втратить свою суть – спонукати до дії.

Ще один малодосліджений аспект: сьогоднішня політична наука суттєво змінилась у порівнянні навіть з ХХ століттям і використовує цілий набір методів з статистики та математики. Так, величина кількісних досліджень дозволяє говорити про те, що політологія стоїть все ближче за своїм інструментарієм до природничих дисциплін. Але чи дозволяє це говорити про зменшення ролі та впливу ідеологій ще мало досліджено. Більше того, сучасний методологічний інструментарій дозволяє розглянути проблему більш детально та розкрити наявні залежності.

Другий розділ «Теоретико-методологічні аспекти дослідження ідеології та її взаємовпливу з наукою» розглядає основні теоретико-методологічні підходи до розуміння ідеології та її зв'язку з наукою. Окреслюються нові виклики, які появились на сучасному етапі: це відродження та становлення нових політичних міфів, збільшення впливу релігії й клерикалізація та, звісно, ідеологічні перетурбації пов'язані з жорстким ідейним конфліктом одразу на кількох вимірах. Поставлено завдання для наступних підрозділів – визначити, що ж таке наукове (об'єктивне знання про політику), і що таке суб'єктивне розуміння політики, які ми називаємо ідеологічним, тобто засноване не на фактах і доказах, а уявленнях та ідеях.

Підрозділ 2.1. «Наукова теорія як спосіб пізнання дійсності, її специфіка та відмінності від інших шляхів пізнання» стосується визначення того, що таке є науковою теорією в її широкому та вузькому розумінні. Зокрема, проаналізовано три типи онтологічних установок з яких виходять науковці: позитивістську, релятивістську та критичного реалізму.

В рамках цієї роботи визначено, що наукова теорія – це система логічно несуперечного, структурованого та перевіреного знання задля пояснення та/або прогнозування різнобічності ситуацій або подій, які відбуваються у природі чи суспільстві. Відповідно політична наукова теорія – це різновид наукової теорії, однак в контексті знань про політику задля її розуміння, пояснення та прогнозування. До політичної наукової теорії висуваються менш строгі вимоги до перевірки знання чи прогнозної функції, але сам тип вимог є однаковим.

Наукова теорія є спрощенням дійсності, яке водночас дозволяє нам доволі точно пояснювати світ та займатись прогнозуванням включаючи тільки декілька факторів. Саме тому наука передбачає не просто опис існуючого світу, а звертає увагу саме на ті компоненти, які є вирішальними у певному, конкретному випадку.

Існують нормативні та емпіричні політичні теорії. Перші несуть у собі близькість до ідеологічного, оскільки шукають відповіді на ціннісні питання, натомість емпіричні наукові теорії направлені на пошук причинно-наслідкових зв'язків. Водночас ототожнювати нормативні політичні теорії та ідеології недоречно, тому що вони мають відмінну сутність, хоча і є ближчими за своїм характером, аніж емпіричні.

У підрозділі 2.2. «Ідеологічне знання: характер утворення, особливості, виміри» здійснено аналіз розуміння того, що вважається ідеологічним знанням. Виокремлено передумови становлення ідеології в тому вигляді, в якому вона існує сьогодні.

Водночас, в цьому підрозділі наведено аргументацію, чому ми оперуємо розумінням політичної ідеології у контексті буденної свідомості. Це не говорить про її істинність чи хибність: для звичайного індивіда його погляди є правильними і розумними, що є більш важливим для розуміння мотивації особи. Політична ідеологія – частина світогляду людини, яка містить знання та оцінки про навколишню реальність, критерії доброти, важливості і правильності організації власного і, передовсім, суспільного життя. Незважаючи на певну «широкість» визначення, вважаємо що це максимально прийнятне звуження. Також, потрібно

усвідомлювати, що говорячи про ідеологію, ми не зможемо обмежити себе розумінням виключно світогляду, але й неминуче будемо змушені говорити про дискурсивні політичні доктрини чи колективні витвори і міфи. Водночас, первинність світоглядного компоненту повинна бути на першому місці, оскільки всі інші культурні артефакти є похідними від неї.

Підрозділ 2.3. «Антропологічний підхід до вивчення проблеми співвідношення науки та ідеології» пропонує для використання комплекс антропологічних методів дослідження проблематики. Оскільки в попередніх підрозділах було показано, що наука та ідеологія найбільше взаємодіють та перетинаються у свідомості людини, то такий розгляд потрібно починати саме з цього компоненту.

Так, мислення людини значною мірою три види переконань в залежності від того, на чому вони базуються: 1) засновані на фактах; 2) засновані на преференціях; 3) ідейні (ідеологічні). При цьому, наука зобов'язана опиратись на міркування першого і частково другого типу, а ідеологія в рівній мірі може використовувати міркування всіх типів. Найскладніший момент розгляду – людина часто не може усвідомити що яким типом уявлень вона оперує.

Це приводить нас до проміжного висновку, який виходить саме з антропологічних міркувань. Ідеологія не є винятковим продуктом боротьби класів, соціальних груп чи етносів. Навпаки, ідеологія виникає в індивідуальному виразі. Спершу догми ідеологічної моделі формує людина. Лише тоді, коли вони утверджуються і поширюються завдяки своїй ринковій потребі, інші люди приймають її de facto.

В структурі політичної ідеології існують певні цінності і принципи, на основі яких індивід бачить світ, взаємодіє з ним і по можливості перетворює. Антропологічний метод дозволяє порівняти цінності, якими індивід буде керуватися в межах певної політичної ідеології чи науки. Для розрізнення ідеології і науки нам буде принциповим таке розуміння аксіологічної підсистеми людини, щоб краще зрозуміти відмінності й схожості між ідеологією і наукою.

Водночас, людина не виступає виключним і окремішнім суб'єктом абсолютно завжди. Навпаки, аналіз відбувається у трьох базових аспектах. По-перше, це родові ознаки людини, тобто такі які можуть бути притаманними всьому людству. По-друге, це ознаки групові (приналежність до соціального прошарку, нації тощо). По-третє, необхідно пам'ятати про індивідуальні-психологічні характеристики індивіда, які є неповторними, і значною мірою зумовлюють ідейний вибір людини.

Третій розділ «Способи взаємодії наукового та ідеологічного в політичній науці» присвячено аналізу конкретних механізмів та принципів поєднання і взаємодії ідеологічних та наукових компонентів у свідомості дослідника.

У підрозділі 3.1. «Суб'єктивне та об'єктивне знання про політику: суть та особливості» здійснено розрізнення того знання про політику, яке ми отримуємо цілеспрямовано – шляхом наукових досліджень та соціальних експериментів, а також знання, яке дається нам мимоволі і є частиною спонтанного соціального пізнання.

Загалом, виокремлено кілька підходів взаємодії ідеології та науки. 1) Наука як один з різновидів ідеології. Цей підхід розвивав П. Файербанд. Згідно з ним, наука є лише одним з різновидів ідеології, способів пізнання дійсності, який просто є доволі стійким; 2) Наука як протиставлення ідеології. Цей підхід розвивали К. Маркс, Ф. Енгельс, К. Мангайм, К. Поппер. Згідно з ним, наука та ідеологія є противагою один для одного, запеклими суперниками, інтереси однієї збігаються зі справжніми інтересами суспільства, а другого покликані до збереження влади пануючих класів; 3) Ідеологія наукова та здатна до пізнання соціальної дійсності. Примирити ідеологію (звісно правильну) з наукою намагався В. Ленін. Є ідеологія наукова, яка виражає «абсолютну істину», тобто комунізм, а є інші, які виражають «істини» соціальних груп, і згідно з класифікацією Маркса відносяться до «оманної свідомості». 4) Суспільні науки черпають ідеали з ідеології. З таким підходом виступив М. Вебер. Проблема чіткого розмежування наукового та позанаукового знання в суспільних науках, так само як вплив політичних та інших факторів на результати і висновки досліджень є вельми актуальними. І хоч, оціночні судження, не повинні мати місце в науці, вони все ж присутні і відіграють суттєву роль. Бути незалежним спостерігачем просто не вийде. Така мрія зробити суспільні науки схожими на природничі є значною мірою нереалістичною.

Життя людини в суспільстві неминуче призводить до накопичення у нього знань про політичну дійсність. Так, найчастіше ці знання залежать від того з якої позиції він спостерігає за реальністю та наскільки добре забезпечуються його інтереси. Такий тип знання ми вважаємо суб'єктивним (або суб'єктивованим). Так, індивід доволі чітко спроможний бачити недоліки політичних процесів і проблеми реалізації своїх інтересів. Водночас, такі знання мають цінність виключно для цієї людини та частково для її соціальної групи. Об'єктивне (чи об'єктивоване) знання про політику здобувається не мимоволі, а цілеспрямовано, з дотриманням критичного методу. Але говорити про повну об'єктивацію все одно неможливо – наш мимовільний досвід та буденний світогляд має вплив і на наукову діяльність.

Підрозділ 3.2. «Наука як теоретична основа формування ідеологій» зосереджений на основній складності та причинах того, чому ідеологічне знання так часто нагадує наукове і чому таке взаємопроникнення є достатньо потужним.

Механізм формування наукової теорії та ідеологічної концепції має деякі спільні риси. Будь-яка теорія може сформуватись у людському мисленні, фактично, лише на основі індукції, тобто з опрацювання певних фактів і явищ соціальної дійсності і конструювання, опісля цього, теорії, яка спроможна пояснити ці явища. Водночас, якщо ми говоримо про світогляд – то буденний його формат майже повністю є формування індукційного типу – ми пізнаємо світ та будуємо його розуміння на основі отриманої інформації. Теоретичний світогляд, натомість, частіше дедуктивний – коли ми розуміємо загальні закономірності і вже тоді пристосовуємо їх до свого життя.

Теорія, яка може вважатись науковою в політичній сфері формується на основі наступних пунктів: 1) Збір фактажу (максимально широке зібрання бази даних по проблемі); 2) Пошук взаємозв'язків між даними (індукція). Виявляємо загальне

правило, яке справджується при підстановці даних, формулювання гіпотези; 3) Формулювання можливого мисленнєвого експерименту чи потенційної ситуації фальсифікації теорії; 4) Подальше спостереження і прогнозування за допомогою теорії.

У разі того, якщо з'являються факти, які суперечать даній теорії, вона вже не може вважатися законом, а, щонайбільше, закономірністю. Якщо коефіцієнти кореляції є значними, доречним є говорити про залежність одного явища від іншого, чи про їхню взаємозалежність.

Ідеологічна теорія починає формуватися подібно до наукової. Насамперед, збираються і осмислюються факти. Однак, якщо науковий метод передбачає, окрім збирання цих методів ще і їх перевірку на достовірність, релевантність і достатність, то ідеологічна теорія може цим нехтувати. Замість фактів вона може використовувати міфи, легенди, показові приклади і, основне, уже готову інтерпретацію фактів і ставлення до об'єктивних фрагментів соціальної реальності.

Після того, по аналогії з наукою, починає формуватися теорія. З огляду не те, що вхідними даними для конструювання такої теорії були не тільки сухі факти, а й уявлення та ставлення до таких фактів. Ідеологічна теорія перманентно зацікавлена у своїй підтримці, тож на її користь збираються все нові і нові докази, аргументи і факти, які підтримують її правоту, натомість не беруться до уваги ситуації, які можуть її заперечити. Якщо ідеологічний прогноз не справджується, це не привід для ідеологів відмовлятися від власної концепції, а лише підлаштовувати нові дані у свою систему. По суті, концепція постійно підсилюється, знаходяться нові і нові докази її правдивості і релевантності, що підсилює її виживання.

У *підрозділі 3.3. «Варіанти взаємодії ідеології з наукою: вплив на методологію та політологічні категорії»* виокремлено конкретні приклади взаємодії та впливу ідеологій на методологію політичної науки та політичні категорії.

Серед можливостей впливу ідеології на науку можна виокремити наступні варіанти, які були розглянуті у цьому підрозділі: 1) Ускладнення та формування нової соціальної реальності, що стає предметом вивчення політичної науки і, зокрема, проявляється у формуванні нових категорій. Як приклад – поява нової соціальної реальності «поліцейської держави», яка стала предметом дослідження, але появилася з ідеологічних передумов. 2) Перетворення соціальної реальності так, що нова реальність стає відображати відповідність ідеологічним ідеям, що і стає предметом дослідження. Приклад – зміна сенсу категорії «демократія», яка на сьогодні має відмінне значення від того, яке було на момент виникнення категорії. 3) Вплив ідеології на персону дослідника чи на традиції наукової школи, коли навіть безумовні наукові здобутки виходять з ідеологічних передумов. Тут йдеться про ті ідеї, які безпосередньо схиляють дослідника до роботи над дослідженням.

У *підрозділі 3.4. «Перспективи розділення наукового та ідеологічного знання: специфіка співіснування в демократіях і автократіях»* розглянуто перспективи зменшення ідеологічного впливу на політологічні наукові дослідження

на середніх і тривалих термінах, а також проведено аналіз того, як до питання розділення науки та ідеології підходили в СРСР та США.

У 1920 роках в Радянському Союзі з'явилися перші нормативно-правові акти, які регулювали ідейний характер наукової діяльності. У 1925 р. Народний комісаріат освіти УСРР ухвалив «Положення про науково-дослідні кафедри». У цьому документі йшлося про те, що захист аспірантом його кваліфікаційної роботи «має разом виявити, наскільки аспірант ознайомлений з основними завданнями нашого радянського будівництва та орієнтується взагалі в основних політичних питаннях цього будівництва».

Для Сполучених Штатів загалом характерне протистояння середовища науковців, в тому числі дослідників політики з одного боку, та деяких крил Республіканської партії з іншого. Така ситуація була помічена ще в середині минулого століття. Два обстеження членів Американської асоціації політичної науки, проведені за участі Г. Тернера в 1959 і 1970 рр. показали, що близько 75% респондентів ідентифікували себе з Демократичною партією, а частка республіканців упала з понад 16% до майже 12%. Науковці рідше асоціюють себе з консерваторами, що і спричиняє конфлікт у питанні фінансування, підтримки політики тощо. За дослідженням В. Руге, було помічено, що в середовищі політологів переважає ліберальна самоідентифікація. Лібералами себе назвали 30% опитаних, ще 22% визначили себе як поміркованих лібералів, а скоріше консерваторами – лише 10%.

Прийнято виділяти три ступені залежності одних явищ від інших, та строгості виконання певних послідовностей. Класифікують їх у порядку збільшення строгості взаємозв'язку. При відсутності такого взаємозв'язку чи за умови незнання про такий взаємозв'язок, ситуацію характеризують як випадковість. Якщо встановлено такий зв'язок, прийнято говорити про три ступені його у напрямку збільшення сили і строгості: 1) Тенденція – передбачає залежність об'єктів у більшості випадків, можливість тих чи інших явищ розвиватись у певному ключі. 2) Закономірність – залежність правдива у всіх випадках, окрім форс-мажорних. 3) Закон – залежність справджується у всіх випадках. У разі того, якщо закон не спрацьовує хоча б один раз, його не можна вважати універсальним.

Сучасний стан розвитку політичної науки не дозволяє говорити про можливість реального відокремлення зі структури політичної науки позанаукових компонентів. Складність предмету дослідження, його мінливість, а також неможливість повністю абстрагуватись від нього спричиняє до невирішуваних складностей.

Четвертий розділ «Трансформація ідеологічного на пострадянському просторі» стосується основних особливостей взаємодії науки та ідеології в дослідженні політиці в країнах колишнього Радянського Союзу і, передовсім, в Україні. Окремо проаналізовано вплив російсько-української війни на зміну ідеологічних позицій науковців, та вплив на науково-дослідницьку роботу.

У *підрозділі 4.1. «Публічна ідеологія як специфічний вияв ідеології»* увага концентрується на визначенні концепту «публічна ідеологія», який характерний демократичним і гібридним режимам на противагу концепції «державна ідеологія».

Існують дві крайні альтернативи розуміння ідеології в державі. Перша з них є певною мірою нормативною, та обстоює деідеологічний характер держави, відсутність якихось визначених ідейних факторів тощо. Друга альтернатива переконує, що державна ідеологія існує у будь-якій державі, навіть за умови офіційного заперечення цього факту в Конституції. Визнаючи невідворотність існування окремих ідеологічних елементів на державному рівні варто все ж поставити питання: «чи можна такий стан справ назвати державною ідеологією?».

Незважаючи на те, що ми вважаємо, що у кожній державі є присутні ідеологічні елементи, все ж називати її державною ідеологією недоцільно, оскільки така надбудова має якісно інший характер. Саме тому постає питання про виокремлення нової категорії, яку доцільно «публічною ідеологією» по аналогії з іншими функціями демократичної держави.

Підсумовано: 1) Категорія «державна ідеологія» є занадто широкою та потребує дроблення в залежності від вияву явища у політичному режимі. 2) Категорія «публічна ідеологія» є адекватним для означення надпартійної державної ідеології в демократичних політичних режимах. 3) Базовою відмінністю між державною та публічною ідеологією є межі толерації альтернатив. Якщо публічна ідеологія є рамковою і базується лише на окремих цінностях, то державна ідеологія пропонує дуже обмежений перелік альтернатив. 4) Розрізнення цих термінів дозволить позбавитись обов'язкової методологічної ревізії наукових розвідок що стосуються державної ідеології в автократичних чи демократичних режимах.

У *підрозділі 4.2. «Ідеологізація науки в СРСР: загальна характеристика та наслідки для сучасного розвитку»* здійснено дослідження впливу державної ідеології та негласних правил на науку про політику, а також на частину інших дисциплін, і навіть математику.

Розглядаючи вплив ідеологічних передумов на базові політологічні терміни можна прослідкувати зміну трактувань у професійних словниках. Йдеться зокрема про терміни «більшовизм», «комунізм», «соціалізм», «капіталізм» тощо. Цікавим є доля терміну «демократія». Так, у радянських версіях цей термін був розподілений на два змістових концепти: «буржуазну демократію» та «народну демократію» з відповідним смисловим та ідеологічним наповненням.

Ідеологізація науки у Радянському Союзі мала тотальний характер. Окремого впливу зазнавали навіть природничі і точні науки, в той час як гуманітарні часто взагалі були під тотальним контролем ідеології. Ідеологічний контроль над наукою та ізоляціонізм врешті-решт привів до серйозного технологічного та практичного відставання Радянського Союзу від Сполучених Штатів та Європи

Найбільш явно такий вплив можна прослідкувати у категоріях суспільно-політичної реальності. Так, в період СРСР, їх значення суттєво відрізнялось від того,

яким оперували у розвинених країнах. Після розпаду Радянського Союзу постала проблема приведення категорій до спільного бачення.

У підрозділі 4.3. «Анексія Криму та російсько-український конфлікт на Донбасі: вплив на взаємовідносини ідеологічного та наукового» здійснено аналіз впливу ідеологічних факторів, які суттєво посилились з початку анексії Криму та військового конфлікту на Донбасі.

Російсько-українська війна стала тригером запуску двох паралельних і протилежних процесів: деідеологізації (вихід з пострадянського концепту, в тому числі стосовно наукового середовища) та нової ідеологізації, які передбачає формування нових національних міфів та комплексів уявлень. Конституція та окремі закони України (більшою чи меншою мірою) отримали нові ознаки ідеологічності на сучасному етапі. Йдеться про законодавче закріплення в Конституції вектору руху до НАТО і ЄС в документі, тобто додання нових аксіологічних передумов.

Серед науковців та аналітиків часто використовуються ідеологічно забарвлені терміни, які одразу відображають ідейні установки автора стосовно конфлікту. Полярними оцінками можуть вважатись терміни «громадянська війна» чи «повстанці» з боку симпатиків дій Росії та сепаратистів, та «російська окупація Донбасу» і «терористи» з боку аналітиків та науковців, які підтримують позицію України у конфлікті.

Основна критика процесів, які відбуваються в українській науці та пов'язані з конфліктом йдуть з боку лівих ідейних об'єднань. Така критика є доволі справедливою, однак потрібно також зауважити, що ідеологізація в одних частинах доповнюється деідеологізацією в інших, тому загальний баланс принципово не змінюється.

ВИСНОВКИ

Питання принципів взаємовідношення ідеологічних і наукових елементів в політичній науці є комплексним та вимагає мультидисциплінарного дослідження. Отже, в рамках дисертаційної роботи було розвинуто більш комплексне дослідження, яке стосувалось не тільки політології. Було продемонстровано способи і характер їхньої взаємодії та сформовано основні принципи співвідношення наукового знання та ідеології в політичній науці. Ідеологія розглядається як світоглядна призма, яка дозволяє індивіду орієнтуватись у зовнішньому світі, однак частково спотворює бачення реальної картини світу.

Отже, на підставі здійсненого дослідження було виокремлено такі принципи взаємовідносин наукового та ідеологічного знання в політичній науці:

1) *Принцип ситуативності*. Існує кореляція між типом політичного режиму і ступенем впливу ідеології на політичну науку. Чим більш авторитарний режим, тим більшим є вплив на наукові дослідження. У межах цього принципу можна запропонувати наступні критерії: 1) оцінка політичного режиму; 2) стан свободи слова; 3) ступінь афіліації наукового середовища з політичною елітою тощо.

2) *Принцип особливостей наукового середовища.* Наукове середовище в різних умовах та часових проміжках є неоднорідним та по різному ставить дослідницькі завдання. Тут йдеться про такі критерії як: 1) традиції школи; 2) якість зовнішнього рецензування 3) загальне поширення ідей окремої школи.

3) *Принцип мультидисциплінарності.* Політичні науки значну частину знань отримують з інших наук. Сама дисципліна є синтетичною і потребує напрацювань з інших сфер. В абстрактних та природничих науках вплив ідеології є меншим. Чим більш знання стає «людиноцентричним», тим більше можливостей для впливу ідеологічних передумов. В цьому принципі можна виокремити такі критерії як: 1) наукова дисципліна, звідки почерпнуто знання; 2) доречність трансферу знання; 3) якість операціоналізації тощо;

4) *Принцип матеріальної залежності досліджень.* Тип фінансування досліджень політики впливає як безпосередньо (в рамках цензури і вимог донора), так і опосередковано (внаслідок оголошення тільки тих проектів досліджень, які цікавлять замовника, а не є реально доречними). Тут потрібно використовувати такі критерії: 1) тип фінансування; 2) вимоги донорів; 3) залежність дослідницької структури від фінансового агента.

5) *Принцип індивідуальних характеристик дослідника.* Світоглядна призма людини впливає на вибір досліджуваних тем, методології та частково результатів. Існують статистичні підтвердження відмінностей результатів дослідження різних проблем науковцями, які мають відмінні ідеологічні установки. В рамках цього принципу варто виокремлювати 1) ідеологію автора досліджень; 2) преференції стосовно джерел інформації тощо.

На підставі застосування зазначених принципів було також зроблено такі висновки:

По-перше, з самого початку досліджень стосовно того, наскільки точним і об'єктивним може бути наше пізнання, постало питання формування методів дослідження цього пізнання та дослідження нашого розуміння світу. В умовах «доказової політики» критично необхідним є виокремлення наукових висновків досліджень та ідеологічних аспектів. У разі, якщо ідеологічний чи інший вплив є суттєвим на результати рекомендацій реалізації політики – це може призвести до критичних наслідків в управлінні. Водночас, політика заснована на доказах має відчутні обмеження щодо «чистоти» вхідних даних, можливостей їх інтерпретації, та головне, прогнозів на майбутнє. Сліпа віра у всесильні можливості наукової реалізації політики спричиняє до зменшення критичного сприйняття таких даних, що також може призвести до суттєвих негативних наслідків.

По-друге, в політичній науці є багато підходів стосовно ролі та місця ідеології та її впливу на наукові дослідження. В світовій політичній науці ми спостерігаємо велику кількість досліджень з використанням статистичних підходів до аналізу, де відшукуються кореляції між ідейними поглядами дослідників і їхніми висновками, а також загалом досліджується ідеологія окремих науковців та середовища, де вони перебувають. Це дозволяє більш коректно досліджувати когнітивні упередження на макрорівні, однак не дозволяє говорити про

індивідуальний рівень. З таких даних можна зробити висновки, що вплив навколишнього середовища на науковців існує, та часто є доволі відчутним на результати досліджень. Водночас, реальний вплив на результати досліджень, за результатами таких статистичних досліджень є нижчим, аніж ми, як науковці, уявляємо.

По-третє, наша позиція полягає у використанні антропологічного та системного підходу. Згідно з ним, розмежування і дослідження відбувається на мікрорівні, у свідомості індивіда. Виокремлено основні компоненти нашого світогляду, який є мозаїчним. При цьому, ідеологія не є помилкою свідомості чи певною світоглядною проблемою, яка ускладнює сприйняття світу. Її сутність – глибша. Ідеологія, в антропологічному розумінні – форма буденного світогляду: знання, оцінки і розуміння навколишнього світу. Науковий світогляд – теоретичний, і є скоріше винятком та лише частиною світогляду, тому наші помилки у пізнанні є цілком очікуваними. Пізнавальні здібності людини є лімітованими і тому помилки у пізнанні є неминучими. Буденний світогляд, сам по собі, не протиставляється науковому. Навпаки, він найчастіше правдивий для індивіда і відображає світ точно так, як його бачить світ. Щоправда, сама об'єктивна реальність часто є не такою, як ми її бачимо, тому науковий світогляд оперує з категорією «істини», а буденний «правди».

По-четверте, ідеологія може впливати та впливає на науку, зокрема на політичну. Цей вплив є як прямим, так і опосередкованим та проявляється у різних формах. Так, опосередкований вплив ідеології на політичну науку можна продемонструвати на прикладі конструювання нової соціальної дійсності, яка з часом стає предметом нових наукових досліджень. Для прикладу можемо взяти категорію «держава». У зв'язку з протистоянням ідеологічних концепцій та їхнього впливу на реальний світ ми отримали абсолютно нові категорії для вивчення, які пішли від цього поняття. Ідейна доктрина соціал-демократизму спричинила до появи якісно нового типу держави – соціальної. Раніше держава не була інститутом, який можна було б охарактеризувати через забезпечення незахищених верств суспільства належною соціальною допомогою, та елементами «позитивної» свободи. Нова дійсність, яка виникла під впливом ідеологічної системи також стала предметом дослідження науки. Також ідеологія впливає на політичні категорії і безпосередньо. Як приклад, наводиться категорія «демократія», яка сьогодні визначається по іншому, аніж першопочаткові смисли закладені у слові.

По-п'яте, досліджено трансформації взаємовідносин ідеологічного та наукового на пострадянському просторі. Отримано висновок, що динаміка взаємовідносин між ними є спіралеподібною. Так, під час існування Радянського Союзу було відображено те, наскільки великий вплив на наукові дослідження мала державна влада та панівна ідеологія. Після краху СРСР, розпочався зворотній процес: деідеологізація науки. Однак, впродовж всього періоду незалежності спостерігались часом поодинокі, а часом і більш масштабні спроби ідеологізації політичної та інших наук. Після початку російсько-українського військового конфлікту, ситуація погіршилась, як в Україні так і в Росії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті, опубліковані у фахових виданнях України:

1. Сухарина А. Політична наукова теорія: особливості та характеристики. *Вісник Львівського університету: серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 33. С. 110–115.
2. Сухарина А. Державна та публічна ідеологія: аргументація теоретичного розрізнення. *Політикус*. 2019. №4. С. 4–9. <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-4-4-9>
3. Сухарина А. Локальні та глобальні ідеології: особливості їхньої взаємодії з наукою. *Вісник Львівського університету: серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 199–205.
4. Сухарина А. Особливості розмежування науки та ідеології в політичному дискурсі. *Вісник Львівського університету: серія філософсько-політологічні студії*. 2015. Вип. 7. С. 356–363.

Статті, опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Sukharyna A. The main problems of the impact of ideology on the implementation of evidence-based policy. *Polonia University Scientific Journal*, 2020. Vol. 38(1–2), P. 285–290. <https://doi.org/10.23856/3878>

Інші публікації за темою дисертації:

6. Сухарина А. «Evidence-based policy» як основна вимога реалізації політики в розвинених демократіях. *Сучасна парадигма публічного управління: Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції / За наук. ред. к.е.н., доцента Стасишина*. 2019. С. 112–114.
7. Сухарина А. Глибока криза модерну: Освальд Шпенглер та ідеології німецької консервативної революції. Матеріали 5 міжвузівських метод. читань присвячених 100-річчю виходу першого тому Освальда Шпенглера «Сутінки Європи». *Вісник Львівського університету: серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 238–240.
8. Сухарина А. Можливості використання антропологічного підходу як способу дослідження політичної ідеології та її взаємодії з наукою. Матеріали 4 міжвузівських метод. читань «Політологія як наука про принципи, форми та способи здійснення людської свободи». *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 14. С. 239–241.
9. Сухарина А. Передумови раціоналізації вчення про політику у Арістотеля. Матеріали круглого столу з нагоди 2400-ліття Арістотеля. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 9. С. 172–174.
10. Сухарина А. Політична наука та політична ідеологія: основні відмінності. *Тези студентської наукової конференції філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка*. / відп. за випуск А. Наконечний, І. Бойко. 2015. С. 67–69.

АНОТАЦІЯ

Сухарина А. А. Принципи співвідношення наукового та ідеологічного знання у політичній науці. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2020.

У дисертації на основі міждисциплінарної методології проаналізовано специфіку співвідношення наукових та ідеологічних компонентів у політичній науці. Виокремлено зміст основних критеріїв наукового знання та основних підходів до розуміння ідеології. Для порівняння запропоновано використання антропологічного методу, де порівняння між ідеологічним і науковим відображено у різниці типів світогляду: науковому світогляду відповідає теоретичний, а ідеологічному – буденний. Виокремлено різницю між суб'єктивним та об'єктивним знанням про політику, проаналізовано основні модальності впливу ідеології на політичну науку на прикладі категорій. Здійснено аналіз перспектив зменшення впливу ідеологічних передумов на політичні дослідження. Додатково запропоновано концепцію публічної ідеології як політичної категорії, яка може бути використана для аналізу того типу надідеології, яка функціонує в демократичних та гібридних режимах і нині називається державною ідеологією, що спричиняє термінологічну плутанину.

Ключові слова: наука, ідеологія, публічна ідеологія, політична онтологія, ідеологізація науки, антропологічний підхід, політичний світогляд, політичні категорії.

АННОТАЦИЯ

Сухарина А. А. Принципы соотношения научного и идеологического знания в политической науке. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. - Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2020.

В диссертации на основе междисциплинарной методологии проанализирована специфика соотношения научных и идеологических компонентов в политической науке. Выделены содержание основных критериев научного знания и основных подходов к пониманию идеологии. Для сравнения предложено использование антропологического метода, где сравнение между идеологическим и научным отражено в разнице типов мировоззрения: научному мировоззрению соответствует теоретический, а идеологическом – обыденный. Выделена разница между субъективным и объективированным знанием о политике, проанализированы основные модальности влияния идеологии на политическую науку на примере категорий. Осуществлен анализ перспектив уменьшения влияния идеологических предпосылок на политические исследования. Дополнительно предложена концепция

публичной идеологии как политической категории, которая может быть использована для анализа того типа идеологии, которая функционирует в демократических и гибридных режимах и сейчас называется государственной идеологией, что вызывает терминологическую путаницу.

Ключевые слова: наука, идеология, общественная идеология, политическая онтология, идеологизация науки, антропологический подход, политическое мировоззрение, политические категории.

ABSTRACT

Sukharyna A. A. Principles of correlation between scientific and ideological knowledge in political science. – The Manuscript.

Thesis for PhD in Political Science degree by speciality 23.00.01 – Theory and History of Political Science. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2020.

Thesis based on interdisciplinary methodology analyzes the specificity of the correlation of the scientific and ideological components in political science.

The maximum level of objectivity for political science is necessary because the main requirement for the implementation of politics in modern democratic regimes is its foundation on research and facts. Accordingly, the low level of reliability of studies and the influence of ideological factors on them can lead to critical errors in the implementation of policies and, in general, low efficiency of public administration.

The research paper highlights the content of the main criteria of scientific knowledge and the main approaches to understanding ideology. The use of the structural-functional and anthropological method was proposed, where the comparison between the ideological and the scientific is reflected in the difference between the types of worldview: the theoretical one corresponds to the scientific worldview, and the regular one corresponds to the ideological one.

In order to determine and analyze the principles and criteria on the basis of which it is possible to distribute knowledge in political science to its own scientific and ideological, an analysis of the state of research on the question of the influence of ideological prerequisites on the scientific sphere was carried out; the main methodological approaches to the study of ideology and its mutual influence with science were identified; a proper type of analysis of the types of scientific and ideological worldview and their mutual influence has been formed; the ways of interaction of subjective and objective knowledge about politics were highlighted, this process was clearly shown on the example of political categories; the process of transformation of the ideological in the post-Soviet space and the change in its influence on science, in particular during the Russian-Ukrainian war, was analyzed.

The difference between subjective and objective knowledge about politics was highlighted, the main modalities of the influence of ideology on political science were analyzed on the example of categories. An analysis of the prospects for reducing the influence of ideological premises on political research was carried out.

In addition, the concept of public ideology as a political category was proposed, which can be used to analyze the type of super-ideology that functions in democratic and hybrid regimes and is called state ideology these days, which causes terminological confusion.

As a result, the general principles (foundations) of the relationship of scientific and ideological knowledge in political science were highlighted and, within the framework of these principles, criteria (independent variables) were proposed for determining such an assessment. Thus, it was justified that the general principles include: 1) the situational principle. 2) the features of the scientific environment principle. These are criteria such as school traditions, the availability of peer-review, etc. 3) the multidisciplinary principle. The type of scientific discipline from where the knowledge was derived is important here. Political sciences are heterogeneous and draw on knowledge of reality from other disciplines. In abstract and natural science, the influence of ideology is less. The more "human-centered" knowledge becomes, the greater the possibility of the influence of ideological premises. Criteria for the type of scientific discipline, the quality of operationalization, and the like can be distinguished; It is possible to distinguish the criteria of the type of scientific discipline, the quality of operationalization, etc. 4) the principle of financial dependence of research. The type of policy research funding influences both directly (through censorship and donor requirements) and indirectly (through the announcement of research projects that interest the client). Here, the criteria for the type of funding, donor requirements, and the degree of dependence of the researcher on the financial entity are distinguished; 5) the principle of individual characteristics of the researcher. The worldview prism of a person influences the choice of topics studied, methodology, and, partially, results. There is statistical confirmation of the differences in the results of the study of various issues by scientists who have different ideological attitudes. Within the framework of this principle, the criteria of the ideology of the research author should be distinguished, preferences regarding sources of information, etc.

Key words: science, ideology, social ideology, political ontology, ideologization of science, anthropological approach, political worldview, political categories.

Підписано до друку 09.02.2021 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times New Roman». Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № ____